

ใบความรู้ที่ ๑๑ เรื่อง การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ๔ ภาค(๑)
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง ที่มา ท่วงท่า ลีลา ๔ ภาคพื้นเมือง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๑ เรื่อง การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ๔ ภาค(๑)
รายวิชา ศิลปะ (ดนตรี-นาฏศิลป์) รหัสวิชา ศ๒๒๑๐๒ ภาคเรียนที่ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคเหนือ

วัฒนธรรมภาคเหนือ หรือ วัฒนธรรมไทยล้านนา เป็นภูมิภาคที่มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีคนไทยหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่และได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้าน คือ พม่า และลาว วัฒนธรรมภาคเหนือ มีลักษณะดังนี้

- วัฒนธรรมทางสังคมคน ในภาคเหนือจะอยู่กันแบบครอบครัว รักสงบ มีนิสัยอ่อนโยนเป็นมิตร จึงได้ชื่อว่า ถิ่นไทยงาม

- วัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย คนในภาคเหนือนิยมสร้างบ้านด้วยไม้ มุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบใบตองตึง มีไม้กาแลที่แกะสลักลวดลายสวยงามไว้ที่หน้าจั่วเป็นสัญลักษณ์ของภาคเหนือจั่ว

- วัฒนธรรมด้านภาษา ภาคเหนือจะมีภาษาพูดและภาษาท้องถิ่นที่ใช้สื่อสารกันเรียกว่า ภาษาคำเมือง ซึ่งมีลักษณะเสียงที่ไพเราะ นุ่มนวล อ่อนหวาน แต่อาจมีสำเนียงแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น

- วัฒนธรรมด้านอาหาร ชาวล้านนานิยมรับประทานอาหารตามธรรมชาติอาจเป็นผักป่า ผักข้างไร่ต่าง ๆ และรับประทานอาหารข้าวเหนียวเป็นหลัก รสชาติของอาหารจะมีรสเค็มนำแลเผ็ด นิยมแกงแบบน้ำขลุกขลิก ไม่ใช้กะทิเยอะเหมือนภาคกลางการจัดอาหารใส่ขันโตก อาหารภาคเหนือ เช่น แกงโฮะ แกงฮังเล แคบหมู น้ำพริกหนุ่ม น้ำพริกอ่อน จิ้นส้ม (แหนม)

- วัฒนธรรมด้านกายแต่งกาย การแต่งกายของชาวเหนือจะแตกต่างกันไปตามเชื้อชาติและกลุ่มชน ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

ผู้หญิง สวมเสื้อคอกลมหรือคอจีนแขนยาว ห่มสไบทับและเกล้าผมสวมเครื่องประดับเงิน หรือทอง

ผู้ชาย สวมเสื้อคอกลมหรือคอจีนสวมกางเกงป้ายหน้า มีผ้าคาดเอว ผ้าพาดบ่า หรือผ้าโพกศีรษะ หรือสวมเสื้อม่อฮ่อม สวมกางเกงสามส่วน มีผ้าคาดเอว และสวมเครื่องประดับเงินทอง

นอกจากวัฒนธรรมดังกล่าวที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวเหนือแล้ว ภาคเหนือยังมีประเพณีที่สำคัญและแสดงถึงวัฒนธรรมทางภาคเหนือ เช่น ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณียี่เป็ง ประเพณีบวชลูกแก้ว

ลักษณะเฉพาะของนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคเหนือ

การแสดงพื้นเมืองภาคเหนือ เป็นลักษณะศิลปะที่มีการผสมผสานกันระหว่างชนพื้นเมืองชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นไทยลานนา ไทยใหญ่ เจี้ยว รวมถึงพวกพม่าที่เคยเข้ามาปกครองล้านนาไทย ทำให้นาฏศิลป์หรือการแสดงที่เกิดขึ้นในภาคเหนือมีความหลากหลายแต่ยังคงมีเอกลักษณ์เฉพาะที่แสดงถึงความนุ่มนวลของท่วงท่า และทำนองเพลง ประกอบกับความไพเราะของเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด สี ดี เป่า ที่มีความเด่นชัด ไม่ว่าจะเป็น เปียะ สะล้อ ซอ ซึ่งและกลอง ที่ปรากฏอยู่ในการฟ้อนประเภทต่าง ๆ รวมทั้งการแสดงที่มีความเข้มแข็ง หนักแน่นในแบบฉบับของการตีกลองสะบัดชัย และการตบมะผาบ

ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชายาพระนามว่าเจ้าดารารัศมี พระราชธิดาของพระเจ้าอินทวิชยานนท์และเจ้าแม่ทิพเกสร เจ้าเมืองเชียงใหม่ ทำให้อิทธิพลการแสดงของภาคเหนือในสมัยพระราชชายาเจ้าดารารัศมี มีลักษณะของภาคกลางปะปนอยู่บ้าง ทำให้สามารถแบ่งลักษณะการแสดงพื้นเมืองภาคเหนือได้เป็น ๓ ลักษณะ

๑. **ลักษณะการฟ้อนแบบพื้นเมืองเดิม** เป็นการแสดงที่มีอยู่ตามท้องถิ่นทั่วไป เช่น ฟ้อนครีวทาน ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน เป็นต้น

๒. **ลักษณะการฟ้อนที่ได้รับอิทธิพลจากชาติอื่น** อาทิ พม่า ไทยใหญ่ เจี้ยว เช่น ฟ้อนไต ฟ้อนโต ฟ้อนเจี้ยว เป็นต้น

๓. **ลักษณะการฟ้อนแบบคุ่มหลวง** เป็นการฟ้อนที่เกิดขึ้นในคุ่มของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ซึ่งมีลักษณะการฟ้อนของภาคกลางผสมอยู่ เช่น ฟ้อนม่านม้วยเชียงตา ฟ้อนน้อยใจยา เป็นต้น

ปัจจุบันการแสดงพื้นเมืองภาคเหนือ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ได้สร้างสรรค์จากท่าและทำนองเพลงพื้นเมืองล้านนา ใช้ท่ารำพื้นบ้านเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง เช่น ฟ้อนผาง ฟ้อนที เป็นต้น

ตัวอย่างการแสดงพื้นเมืองภาคเหนือ

- **ฟ้อนผีมด ฟ้อนผีเม็ง** เป็นการบูชาผีบรรพบุรุษ
- **ฟ้อนกิ่งกะหลา** เป็นการฟ้อนเรียนแบบนก มีลักษณะเป็นการรำคู่ เกี่ยวพาราสีหรือหยอกล้อเล่นหัวกัน
- **ตบมะผาบ** เป็นการฟ้อนด้วยมือเปล่า โดยใช้มือตบไปตามร่างกายด้วยความรวดเร็ว เพื่อให้เกิดเสียงดัง
- **ฟ้อนเล็บ** เป็นการฟ้อนแบบดั้งเดิมที่มีความสวยงาม โดยผู้ฟ้อนสวมเล็บสีทอง
- **ฟ้อนเทียน** เป็นการฟ้อนแบบดั้งเดิมแต่จะฟ้อนเวลากลางคืน โดยผู้ฟ้อนจะถือเทียน
- **ฟ้อนม่านม้วยเชียงตา** เป็นการฟ้อนที่พระราชชายา เจ้าดารารัศมีทรงประดิษฐ์ร่วมกับครูช่างฟ้อนของพม่า โดยใช้ท่ารำนองราชสำนักพม่าผสมท่าฟ้อน โดยใช้ท่ารำนองสำนักพม่าผสมท่าฟ้อนของไทย
- **ฟ้อนสาวไหม** เป็นการฟ้อนที่แสดงถึงกรรมวิธีการทอผ้าไหม
- **ฟ้อนผาง** เป็นการฟ้อนโดยใช้ผู้แสดงหญิงล้วน แต่งกายพื้นเมือง อุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ ตะคันดินเผาจุดเทียน

การแสดงตีกลองสะบัดชัย

ฟ้อนผาง

นาฏศิลป์พื้นเมืองภาคกลาง

วัฒนธรรมภาคกลาง ภาคกลางมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เพราะมีประชาชนอาศัยอยู่จำนวนมาก ทำให้สะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อุปนิสัยของคนในภาคกลาง รวมไปถึงลักษณะของวัฒนธรรมและศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมมีดังนี้

- **วัฒนธรรมทางสังคม** คนในภาคกลางมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยกัน ให้ความช่วยเหลือกัน

- **วัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย** ลักษณะที่อยู่ของคนในภาคกลางจะเป็นเรือนไทยยกพื้นมีใต้ถุนสูง เพื่อป้องกันน้ำท่วม หลังคาทรงจั่วมีชายคายื่นยาว เพื่อกันฝนกันแดด แดดส่อง และให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก เรือนไทยที่เป็นที่นิยมคือ เรือนไทยฝาปะกน คือ เรือนที่ฝาทำจากไม้สัก มีไม้ลูกตั้งและลูกนอน มีแผ่นไม้บางเข้าลิ้นประกบกันสนิท หน้าจั่วทำด้วยวิธีเดียวกัน

- **วัฒนธรรมด้านภาษา** ภาษาในภาคกลางจะมีภาษาพูด และภาษาเขียนที่เป็นภาษากลาง แต่อาจมีลักษณะสำเนียงที่แตกต่างกันไปตามแต่ละจังหวัด เช่น จังหวัดสุพรรณบุรี อ่างทอง ราชบุรี นครปฐม จะมีสำเนียงเหน่อ กรุงเทพมหานคร จะมีสำเนียงภาษากลางชัดเจน

- **วัฒนธรรมด้านอาหาร** อาหารในภาคกลางมีหลากหลายชนิด โดยจะรับประทานข้าวเจ้ากับอาหารคาว ที่เรียกว่า ก๋วยเตี๋ยว และยังได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ เนื่องจากเมืองหลวงซึ่งไทยตั้งอยู่ในภาคกลางทำให้ประเทศไทยมีการติดต่อการค้ากับชาวต่างชาติ ทำให้ได้รับอิทธิพลด้านอาหารเข้ามาด้วย จึงส่งผลให้อาหารภาคกลาง บางชนิดกลายเป็นที่รู้จักแพร่หลายและเป็นอาหารประจำชาติ เช่น ต้มยำกุ้ง แกงส้ม แกงมัสมั่น หรืออาหารที่มีการประดิษฐ์ให้สวยงามด้วยการแกะสลัก อาหารที่มีเครื่องเคียง เช่น น้ำพริกปลาทุรรสชาติของอาหารภาคกลางมีหลากหลาย ทั้งเปรี้ยว เค็ม เผ็ด หวาน ตามชนิดของอาหาร ซึ่งอาหารของภาคกลางส่วนใหญ่จะใส่เครื่องเทศและกะทิเป็นส่วนประกอบ

- **วัฒนธรรมด้านกายแต่งกาย** กายแต่งกายในภาคกลางจะมีลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมหลวง ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผู้หญิงจะนุ่งโจงกระเบนหรือผ้าซิ่น สวมเสื้อแขนกระบอก ถ้าเป็นผู้ชายจะนุ่งกางเกงสามส่วน สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น เน้นความเรียบง่าย ในวัฒนธรรมหลวงจะเป็นชุดไทย ถ้าเป็นผู้หญิงจะเป็นชุดไทยพระราชนิยม มีทั้งสั้น ๘ ชุด ซึ่งใช้สวมใส่ตามความเหมาะสมของงาน ผู้ชายจะสวมชุดไทยพระราชนิยม นอกจากวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ แล้ว ภาคกลางยังมีประเพณีที่แสดงถึงความร่วมมือร่วมใจ ความสามัคคีของคนในท้องถิ่น การเคารพบูชาศาสนาอีกด้วย เช่น ประเพณีตักบาตรดอกไม้อันแสดงถึงความสามัคคีของประชาชนในท้องถิ่น ประเพณีแข่งเรือยาว ประเพณีรับบัว

ลักษณะเฉพาะของนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคกลาง

ลักษณะของการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคกลางจะมีความสนุกสนานเรียบง่ายสะท้อนวิถีชีวิตของคนในภาค เน้นความสนุกสนานบันเทิง เช่น รำเถิดเทิง ระบำขาวนา บางการแสดงอาจมีวัฒนธรรมหลวงเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น รำวงมาตรฐาน ระบำต้นรวงเพชร รำสีนวล

ตัวอย่างการแสดงพื้นเมืองภาคกลาง

- **รำโทน** เป็นการรำและการร้องของชาวบ้าน โดยมีโทนเป็นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ เป็นการร้อง และการรำไปตามความถนัด ไม่มีแบบแผนหรือท่ารำที่กำหนดแน่นอน
- **รำกลองยาว** เป็นการแสดงเพื่อความรื่นเริง ในขบวนแห่ต่าง ๆ ของไทยมีผู้แสดงทั้งชาย และหญิง ออกมำเป็นคู่ ๆ โดยมีผู้ตีกลองประกอบจังหวะ พร้อม ฉิ่ง ฉาบ กรับ และโหม่ง
- **ระบำขาวนา** เป็นวิถีชีวิตความเป็นมาที่พากันออกมาไถนาหว่าน และเก็บเกี่ยวเมื่อข้าวเจริญงอกงาม หลังจากนั้นพากันร้องรำเพลงด้วยความสนุกสนาน
- **เต็นกำรำเคียว** เป็นการแสดงพื้นเมืองของจังหวัดนครสวรรค์ นิยมเล่นกันตามท้องนา ผู้แสดงทั้งชาย และหญิงถือเคียวมือหนึ่งถือถือรวงข้าว ร้องเกี่ยวพาราสีกันอย่างสนุกสนาน
- **รำเหยอย หรือ รำพัดผ้า** เป็นการละเล่นที่แสดงวิถีชีวิตอันสนุกของชาวบ้านหมู่บ้านเก่า ตำบลจระเข้เผือก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการร้องรำ เกี่ยวพาราสีระหว่างชาย-หญิง เริ่มการแสดงด้วยการประโคม กลองยาว จบแล้วผู้แสดงชาย-หญิง ออกรำทีละคู่

รำกลองยาว

เต็นกำรำเคียว

